

TRANSLATION FEATURES OF PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Ismailova Xurshida

Student of Translation Theory and Practice specialty, Faculty of Foreign Languages, Karakalpak State University
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21503847>

ARTICLE INFO

Received: 02nd July 2026

Accepted: 04th July 2026

Online: 05th July 2026

KEYWORDS

Proverb, translation, paremiology, comparative linguistics, linguoculture, equivalence, translation strategies.

ABSTRACT

This article presents a comparative analysis of the translation of proverbs in English and Uzbek. It examines the significance of equivalence, linguocultural adaptation, semantic accuracy, and pragmatic factors in proverb translation. The study analyzes literal, functional, and descriptive translation strategies through representative examples and identifies the similarities and differences between English and Uzbek proverbs. The findings demonstrate that preserving cultural identity and communicative effect is one of the key factors determining the quality and effectiveness of proverb translation.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARNING TARJIMA XUSUSIYATLARI

Ismailova Xurshida

Qoraqalpoq davlat universiteti Chet tillar fakulteti
Tarjima nazariyasi va amaliyoti mutaxassisligi talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21503847>

ARTICLE INFO

Received: 02nd July 2026

Accepted: 04th July 2026

Online: 05th July 2026

KEYWORDS

Maqol, tarjima, paremiologiya, qiyosiy tilshunoslik, lingvomadaniyat, ekvivalentlik, tarjima strategiyalari.

ABSTRACT

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning tarjima xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda maqollarni tarjima qilishda ekvivalentlik, lingvomadaniy moslik, semantik va pragmatik omillarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, maqollarni so'zma so'z, funksional va tavsifiy tarjima qilish usullari misollar asosida tahlil qilinib, ingliz hamda o'zbek tillaridagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlanadi. Tadqiqot natijalari maqollar tarjimasida milliy madaniyat va kommunikativ maqsadni saqlash tarjima sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Нейрогенная дисфункция нижних мочевыводящих путей поражает значительную часть пациентов с хроническими неврологическими заболеваниями или поражениями,

такими как рассеянный склероз, болезнь Паркинсона, инсульт, заболевания позвоночника и травма спинного мозга [6,18,21,27,30].

Kirish. Har qanday xalqning ko'p asrlik hayot tajribasi, dunyoqarashi va ma'naviy qadriyatlari, eng avvalo, uning xalq og'zaki ijodida o'z ifodasini topadi. Xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va eng sarmazmun janrlaridan biri bo'lgan maqollar jamiyatning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan axloqiy me'yorlar, ijtimoiy qarashlar va falsafiy xulosalarni ixcham, obrazli hamda ta'sirchan shaklda ifodalaydi. Shu sababli maqollar nafaqat tilning, balki madaniyatning, milliy tafakkurning va xalq mentalitetining ajralmas qismi hisoblanadi. Bugungi globallashuv sharoitida turli xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalar tobora kengayib borayotganligi sababli maqollarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish masalasi tarjimashunoslikning eng dolzarb va murakkab yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarni qiyosiy jihatdan o'rganish ikki xalqning til manzarasi, madaniy qadriyatlari va tafakkuridagi umumiylik hamda farqlarni chuqur anglash imkonini beradi [5, 130-134].

Maqollar tilning oddiy leksik birliklari emas. Ular ko'pincha ko'chma ma'noga ega bo'lib, ramziy obrazlar, metaforalar, milliy urf odatlar va tarixiy tajribalarga asoslanadi. Shuning uchun maqollarni tarjima qilishda faqat lug'aviy ma'nolarni almashtirish yetarli emas. Tarjimon maqolning semantik mazmunini, emotsional bo'yoqdorligini, uslubiy vazifasini va pragmatik ta'sirini ham tarjima tilida qayta yaratishi zarur. Aks holda, tarjima o'z tabiiyligini yo'qotadi va asl matnning estetik qiymati pasayadi. Shu nuqtai nazardan maqollar tarjimasi lingvistika, madaniyatshunoslik, etnografiya va

kommunikatsiya nazariyasining kesishgan nuqtasida joylashgan murakkab ilmiy muammodir.

Maqollarni tarjima qilish jarayonida uchraydigan asosiy muammolardan biri ekvivalentlik masalasidir. Tarjima nazariyasida ekvivalentlik deganda ikki tildagi birliklarning shaklan emas, balki mazmun, vazifa va kommunikativ ta'siri jihatidan mos kelishi tushuniladi. Ingliz va o'zbek tillarida ayrim maqollar mazmun jihatidan deyarli bir xil bo'lsa-da, ularning obrazlari mutlaqo boshqacha bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "A friend in need is a friend indeed" maqoli o'zbek tilida "Do'st kulfatda bilinadi" maqoli orqali tabiiy ifodalanadi. Har ikkala maqol ham chin do'stning qiyin vaziyatda namoyon bo'lishini anglatadi. Biroq ingliz maqolida do'stning zarurat paytidagi yordami ta'kidlansa, o'zbek maqolida sinov va kulfat tushunchasi asosiy semantik markazni tashkil etadi. Shunga qaramay, ularning pragmatik vazifasi va axloqiy mazmuni bir xil bo'lgani uchun ular funksional ekvivalent hisoblanadi [4, 137-143].

Ba'zi maqollar esa ikki tilda deyarli bir xil mazmunni ifodalasa ham, obrazlar keskin farqlanadi. Masalan, ingliz tilidagi "Don't put all your eggs in one basket" maqoli tavakkalni bir yo'nalishga jamlamaslik kerakligini anglatadi. O'zbek tilida bunday mazmunni ifodalovchi tayyor maqol mavjud emas. Shu sababli tarjimon ushbu maqolni "Barcha umidingni bitta narsaga bog'lama" yoki "Hamma tavakkalni bir joyga qo'yma" kabi tavsifiy usul orqali tarjima qiladi. Bu holat tarjimada semantik aniqlikni saqlasa-da, maqolning obrazliligi qisman yo'qoladi.

Ingliz va o'zbek maqollarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ikkala xalq ham tabiat hodisalari, hayvonlar, mehnat jarayoni va kundalik hayot buyumlarini ramziy vosita sifatida keng qo'llaydi. Biroq tanlangan obrazlar har xil madaniy muhit ta'sirida shakllangan. Ingliz xalqining dengizchilik, savdo va sanoat bilan bog'liq tajribasi ko'plab maqollarda aks etsa, o'zbek maqollarida dehqonchilik, chorvachilik, qarindoshlik munosabatlari va mehmondo'stlik bilan bog'liq obrazlar ustunlik qiladi. Masalan, ingliz tilidagi "Make hay while the sun shines" maqoli imkoniyatdan vaqtida foydalanish zarurligini anglatadi. O'zbek tilida ushbu mazmun "Temirni qizig'ida bos" maqoli orqali ifodalanadi. Bu yerda bir xalq pichan tayyorlash jarayonini asos qilib olgan bo'lsa, ikkinchi xalq temirchilik faoliyatini obraz sifatida tanlagan. Shunday bo'lsa-da, ikkala maqolning mazmuni va kommunikativ maqsadi to'liq mos keladi [2].

Tarjima jarayonida so'zma so'z tarjima usuli ko'pincha muvaffaqiyatsiz natija beradi. Chunki maqollar ko'chma ma'noga ega bo'lib, ularning ichki mazmuni tashqi shaklidan ancha kengdir. Masalan, ingliz tilidagi "Every cloud has a silver lining" maqolini "Har bir bulutning kumush qirradi bor" deb tarjima qilish grammatik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, o'zbek kitobxonlari uchun tabiiy emas. Mazmunan esa u "Har bir qiyinchilikning ortida yaxshilik bor", "Har tunning tongi bor" yoki "Yomon kunning ham oxiri bor" kabi maqollar orqali ancha tabiiy ifodalanadi. Demak, tarjimaning asosiy maqsadi shaklni emas, balki mazmun va ta'sirni saqlashdan iborat.

Maqollar tarjimasida lingvomadaniy omillar alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlari, diniy qarashlari, turmush tarzi va tarixiy rivojlanishi maqollar mazmunida mujassam bo'ladi. Masalan, o'zbek xalqida ota ona, qarindoshlik va mehmondo'stlik mavzulariga oid maqollar juda ko'p uchraydi. Ingliz tilida esa shaxsiy mustaqillik, vaqtni qadrlash, individual mas'uliyat va qonun ustuvorligini ifodalovchi maqollar salmoqli o'rin egallaydi. Shu sababli tarjimon faqat tilni emas, balki har ikki xalqning madaniyatini ham chuqur bilishi lozim [1, 157-161].

Tarjima nazariyasida maqollarni tarjima qilishning to'rtta asosiy usuli mavjud. Birinchisi, to'liq ekvivalent maqol orqali tarjima qilish bo'lib, bunda mazmun va uslub deyarli to'liq saqlanadi. Ikkinchisi, qisman ekvivalent maqoldan foydalanish bo'lib, bunda mazmun saqlanadi, ammo obraz o'zgaradi. Uchinchisi, tavsifiy tarjima usuli bo'lib, maqolning ma'nosi oddiy gap shaklida izohlanadi. To'rtinchisi esa yangi pragmatik moslashtirish usuli bo'lib, bunda tarjimon asl maqolning kommunikativ vazifasini saqlagan holda yangi ifoda vositasini tanlaydi. Zamonaviy tarjimashunoslik aynan oxirgi ikki usulni milliy madaniyatlar o'rtasidagi tafovut katta bo'lgan hollarda samaraliroq deb hisoblaydi.

Ingliz va o'zbek maqollarida vaqt konsepti ham qiziqarli qiyosiy xususiyatlarga ega. Ingliz xalqining "Time is money" maqoli iqtisodiy tafakkur va vaqtni moddiy resurs sifatida baholashni ifodalasa, o'zbek tilidagi "Vaqt oltindan qimmat" maqoli vaqtni yanada yuqori qadriyat sifatida talqin

qiladi. Bu misol mazmunning umumiylikni saqlagan holda milliy tafakkurdagi ayrim semantik tafovutlarni ham namoyon etadi.

Maqollar tarjimasida pragmatik ekvivalentlikni ta'minlash alohida ilmiy ahamiyatga ega. Pragmatik ekvivalentlik deganda asl matn o'quvchisida yuzaga kelgan emotsional va kommunikativ ta'sirni tarjima o'quvchisida ham hosil qilish tushuniladi. Agar tarjimada faqat lug'aviy ma'no saqlanib, emotsional ta'sir yo'qolsa, bunday tarjima to'liq muvaffaqiyatli deb baholanmaydi. Ayniqsa, badiiy asarlar, publitsistik matnlar va folklor namunalarida maqollar qahramon xarakterini ochish, milliy koloritni yaratish va muallif g'oyasini ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi. Shu sababli ularning tarjimasida matnning umumiy badiiy qiymatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda sun'iy intellekt va avtomatik tarjima tizimlarining rivojlanishi maqollar tarjimasiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq zamonaviy mashina tarjimasida tizimlari hali ham ko'plab maqollarni so'zma so'z tarjima qilmoqda. Natijada ularning asl mazmuni va milliy bo'yodori yo'qolib ketmoqda. Bu holat maqollar tarjimasida inson tarjimonining lingvomadaniy bilimlari, tajribasi va ijodiy yondashuvi

hali ham hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, maqollar tarjimasida xorijiy tillarni o'qitishda ham muhim metodik vosita hisoblanadi. Maqollar orqali talabalar nafaqat yangi leksik birliklarni, balki o'rganilayotgan xalqning mentaliteti, qadriyatlari va madaniy xususiyatlarini ham o'zlashtiradilar. Natijada til o'rganish jarayoni nafaqat lingvistik, balki madaniy kompetensiyani ham rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek maqollarining qiyosiy tahlili ularning umumiy insoniy qadriyatlarga asoslanganligini, ammo ushbu qadriyatlarning ifodalanishida milliy madaniyat, tarixiy tajriba va til tafakkuri muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Maqollarni muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun tarjimon semantik, uslubiy, pragmatik va lingvomadaniy ekvivalentlikni bir vaqtning o'zida ta'minlay olishi zarur. Aynan shunday yondashuv tarjimaning tabiiyligi, ta'sirchanligi va ilmiy qiymatini oshiradi. Shu bois maqollar tarjimasida kelgusida ham tarjimashunoslik, qiyosiy tilshunoslik va lingvomadaniyatsunoslikning istiqbolli tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

References:

1. Bahodir o'g'li, X. O. (2026). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNI QIYOSIY O'RGANISH. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS, 5(56), 157-161.
2. Begjanova, J. (2025). PAREMIOLOGIK BIRLIKLAR TARJIMASIDA LINGVOKULTUROLOGIK EKVIVALENTLIK. In Conferences (Vol. 1, No. 1).
3. Bekpo'latovna, M. D. (2026). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ENG KO'P QO'LLANILADIGAN MAQOL VA MATALLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI. Advances in Science and Education, 2(01), 71-73.

4. G'afforov, X., & Asqarova, M. (2024). INGLIZ XALQ MAQOLLARINING O 'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDA LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARINI ANGLASH. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR, 1(1), 137-143.
5. Jo'raqulova, M. (2026). MADANIY BIRLIKLARNING INGLIZ TILIDAN O 'ZBEK TILIGA TARJIMASI: LINGVOSEMANTIK VA PRAGMATIK YONDASHUV. Global Scientific Research, 1(1), 130-134.